

La crisi econòmica, una oportunitat per al creixement sostenible

ÀNGEL PES

Economista

Després de contaminar bona part del sistema bancari europeu, el col·lapse del mercat hipotecari americà ha acabat amb el crèdit barat i abundant per finançar la construcció d'habitatges i el consum, o sigui, les activitats que alimentaven el creixement econòmic de molts països desenvolupats, entre ells, Espanya.

A parer de l'autor, la recuperació començarà quan la societat assumeixi el repte de superar la situació creada, sense esperar de les administracions públiques solucions que no poden donar. Però no significarà el retorn a la situació anterior a l'agost de 2007, sinó que vindrà del desenvolupament de noves activitats i de nous projectes empresarials relacionats amb l'aplicació de les TIC i la producció d'energia neta.

A l'arrel de la crisi financera que va començar als Estats Units l'agost de l'any 2007, hi trobem els titulars de milions d'hipoteques que no poden pagar-les ni amb els salaris, els que no estan a l'atur, ni amb la venda de la casa hipotecada que, a hores d'ara, té un preu inferior al deute pendent. Després d'uns anys en què el crèdit ha crescut intensament, els préstecs impagats afluïts aquest darrer exercici han paralitzat el sistema financer nord-americà confirmant, una vegada més, l'aforisme atribuït a Keynes: "per al deutor, un deute de mil euros és un maldecap; però un de mil milions d'euros, és un problema per al banc" Doncs bé, en aquest cas han estat bilions de dòlars, i els afectats no solament uns quants bancs sinó tot el sistema financer dels Estats Units i bona part de l'europeu.

Quan les dificultats adquireixen una determinada dimensió passen a ser col·lectives, encara que l'origen hagi estat estrictament particular. Precisament per evitar que els problemes privats esdevinguin públics, les activitats de les empreses estan regulades; en especial les entitats financeres, que influeixen en tota l'economia a través de la concessió de crèdit. Així, doncs, la primera causa, òbvia, de la crisi actual, és la increïble fallida del sistema regulador de l'activitat financera, principalment als Estats Units, però també al Regne Unit i en altres països europeus. Roger Altman, sotssecretari del Tresor amb el govern del president Clinton, escrivia al *Financial Times* del passat disset de setembre que "la crisi actual es veurà com el major fracàs de la regulació, en la història moderna."

Translació a Espanya

L'economia espanyola, plenament integrada en la mundial, pateix la crisi amb dues peculiaritats pròpies.

D'una banda, fins ara els preus de l'habitatge han caigut molt menys aquí que als Estats Units, tal com es pot veure al gràfic 1. De tota manera, a Espanya la crisi de la construcció residencial porta un retard d'un parell d'anys respecte aquell país, o sigui que ara mateix desconeixem fins on pujarà la morositat de les hipoteques i la reducció de preus que hi haurà en el mercat immobiliari.

GRÀFIC 1. Evolució dels preus de l'habitatge

Font: Martin Wolf, *Financial Times* 16.09.2007

D'altra banda, el sistema bancari espanyol ha superat molt bé el primer any de crisi financera perquè no tenia, ni directament ni indirecta, hipoteques *subprime* en el seu balanç. No obstant això, la renovació de les emissions de deute col·locades al mercat majorista i l'augment de la moro-

sitat derivada de la crisi immobiliària espanyola, posaran a prova els bancs i les caixes domèstics durant tot l'any 2009.

Des de l'agost de 2007, quan l'esclat de la crisi financera va tallar l'accés fàcil a l'endeutament, l'oferta de crèdit s'ha restringit notablement i, al mateix temps, han aflorat els problemes incubats mentre hi havia disponible diner barat, prestat sense afinar massa en l'avaluació del risc: s'ha desinflat la "bombolla" immobiliària, s'ha reactivat la inflació, i ha repuntat l'atur.

En aquests moments, la desconfiança en la solvència de les institucions financeres amb carteres hipotecàries elevades distorsiona l'activitat de captar dipòsits i de prestar diners, característica de les entitats financeres. Restaurar el seu funcionament normal és necessari, perquè l'experiència ens recorda que les crisis bancàries prolongades tenen un cost molt elevat per al conjunt de l'economia, com va passar els anys trenta del segle passat als Estats Units, o bé al Japó la dècada dels noranta.

La dificultat per renovar el deute emès limita l'activitat prestadora del sistema bancari espanyol, per insuficiència de fons prestables. Això, sumat a l'enduriment dels criteris de risc i a la incertesa sobre l'evolució del mercat immobiliari, redueix la disponibilitat de crèdit, que pot afectar a companyies solvents. Per tant, assegurar a les empreses amb futur l'accés al finançament, hauria de figurar entre les mesures prioritàries per pal·liar els efectes de la crisi.

Durant l'any 2009, la fortalesa del sistema financer espanyol permetrà restablir l'activitat creditícia normal, quan l'huracà de les hipoteques *subprime* hagi passat. Probablement es fusionaran algunes entitats, animades a fer-ho pel Banc d'Espanya. A partir d'aleshores, els bancs i les caixes d'estalvis es podran centrar, de nou, en augmentar el negoci financer.

Tanmateix, després de contaminar bona part del sistema bancari europeu, el col·lapse del mercat hipotecari americà ha acabat amb el crèdit barat i abundant per finançar la construcció d'habitatges i el consum, o sigui, les activitats que alimentaven el creixement econòmic de molts països desenvolupats, entre ells, Espanya. Al mateix temps, l'augment del preu del petroli -va arribar als 140 dòlars per barril el segon trimestre del 2008-, de les primeres matèries i dels aliments, ha mostrat els límits d'un model de creixement que depèn del consum, sempre creixent, d'energia i de primeres matèries, cosa que el fa insostenible per al medi ambient.

El sistema bancari espanyol ha superat molt bé el primer any de crisi financera perquè no tenia hipoteques *subprime* en el seu balanç. No obstant, la renovació de les emissions de deute i l'augment de la morositat derivada de la crisi immobiliària espanyola posaran a prova els bancs i les caixes domèstics durant 2009

Per tant, la recuperació de l'economia no significarà el retorn a la situació anterior a l'agost de l'any 2007, sinó que vindrà del desenvolupament de noves activitats i de nous projectes empresarials. La construcció, que ocupava dos milions set-cents mil persones a finals de l'any 2007 ?el 13,2% de l'ocupació total?, es reduirà de forma irreversible fins al voltant del 8% del total, si prenem com a referència el pes del sector en països desenvolupats, com ara els Estats Units; és a dir, una reducció d'un milió de llocs de treball.

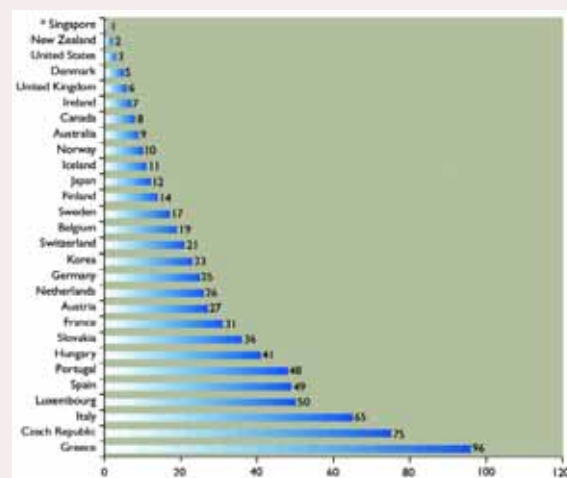
A Espanya, l'any 2008 acaba enmig del pessimisme. La gravetat de la crisi és evident per a tothom: empresaris, treballadors i polítics, encara que

manquen propostes per sortir-ne, més enllà de reclamar el suport públic per als interessos propis. La recuperació començarà quan la societat assumeixi el repte de superar la situació creada, sense esperar de les administracions públiques solucions que no poden donar, i exigir-les allò que poden fer, com ara facilitar l'activitat emprenedora i impulsar la incorporació de les tecnologies pròpies d'una economia sostenible.

L'hora dels emprenedors

Cada any, el Banc Mundial publica l'informe *Doing business*, en què avalua les facilitats per començar un negoci en 181 països del món. En el de l'any 2009, dels 27 països de l'OECD mesurats, Espanya ocupa el lloc 23, tal com es veu en el gràfic 2.

GRÀFIC 2 OECD - Aggregate rankings

Font: Martin Wolf, Financial Times 16.09.2007

L'índex global del gràfic anterior és la mitjana, obtinguda per a cada país, dels deu indicadors recollits al quadre 1, amb les dades per a Espanya.

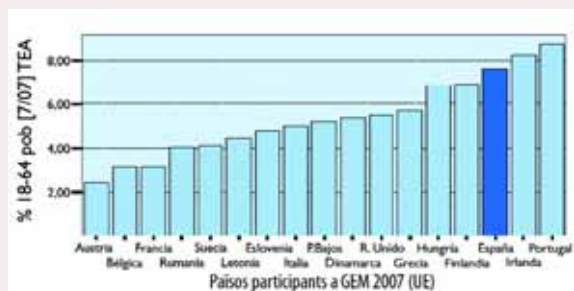
QUADRE 1. Posició d'Espanya al *Doing Business* dels anys 2008 i 2009

Temes	Doing Business 2009 rank	Doing Business 2008 rank	Canvi
Fer negocis	49	46	-3
Obertura d'un negoci	140	123	-17
Obtenció de permisos de construcció	51	49	-2
Contracte de treballadors	160	159	-1
Registre de propietats	46	44	-2
Obtenció de crèdit	43	40	-3
Protecció dels inversors	88	84	-4
Pagament d'impostos	84	97	+13
Comerç transfronterer	52	50	-2
Acompliment de contractes	54	53	-1
Tancament d'una empresa	19	17	-2

Segons la publicació citada, durant el darrer any Espanya no ha fet cap reforma per millorar, malgrat que ocupa un dels darrers llocs de l'OECD: és el país on s'han de fer més tràmits per arrencar un negoci, després de Grècia; el tercer pel cost d'iniciar una activitat; on una empresa nova triga més en poder començar a treballar; el penúltim pels documents necessaris per tramitar una exportació, etc.

A pesar de les dificultats de la regulació espanyola, l'esperit emprenedor és viu en la societat. D'acord amb les dades de l'informe GEM (*Global Entrepreneurship Monitor*) de l'any 2007, recollides al quadre 2, el 7,6% de la població entre 18 i 64 anys s'implicà en la creació d'una empresa, (*start up*), o en la seva consolidació, (*baby business*).

GRÀFIC 3. % població implicada en la creació d'empreses, UE

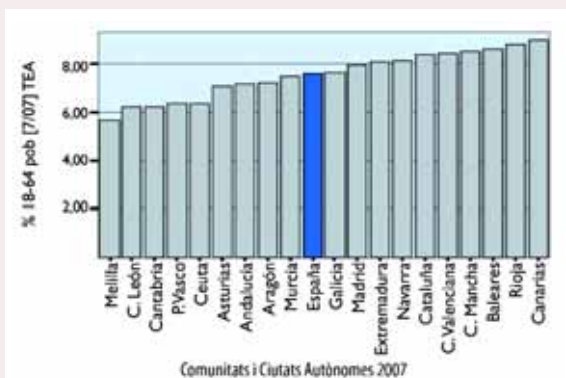
Traduint els percentatges anteriors a xifres absolutes, s'obtenen gairebé dos milions d'iniciatives. Com que en moltes hi participa més d'un individu, el GEM 2007 estimava que un total de 3.701.130 persones estaven implicades en la creació d'empreses noves. Aquestes dades comparen molt bé amb les que s'obtenen en altres països de la Unió Europea que participen en el GEM, tal com es veu en el gràfic 3.

QUADRE 2. %de població involucrada en la creació d'empreses

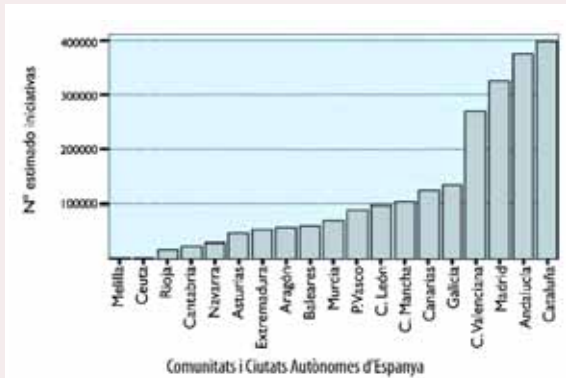
TEAS CORE CARD I GEM ESPAÑA 2007 (1a part)	
Indicadors percentuals sobre la població total de 18-64 anys	
Tasa total d'activitat emprenedora o TEA: composició	
% d'iniciatives naixents d'entre 0 i 3 mesos d'activitat (<i>strat up</i>)	3,50%
% d'iniciatives noves d'entre 3 i 42 mesos d'activitat (<i>baby businesses</i>)	4,10%
Suma de les anteriors: TEA o % d'iniciatives emprenedores d'entre 0 i 42 mesos	7,60%
Tasa total d'activitat emprenedora o TEA: diversos desglossaments	
% TEA masculí	4,90%
% TEA femení	2,70%
Total	7,60%
% TEA per oportunitat	5,80%
% TEA per necessitat	1,10%
% TEA per un altre motiu	0,70%
Total	7,60%
% TEA per oportunitat, per augmentar ingressos	1,70%
% TEA per oportunitat, per independència	2,10%
% TEA en que es barregen motius de necessitat i oportunitat	2,00%
Total TEA predominantment per oportunitat	5,80%
% TEA sector extractiu	0,30%
% TEA sector transformador	2,00%
% TEA sector servei a empreses	1,80%
% TEA sector orientat al consum	2,90%
% TEA sector no classificat	0,60%
Total	7,60%
% TEA sense treballadors (autònoms, en solitari)	1,80%
% TEA amb 1-5 treballadors	1,70%
% TEA amb 6-19 treballadors	0,50%
% TEA amb 20+ treballadors	0,10%
% TEA que no indica nombre de treballadors	3,60%
Total	7,60%
% TEA que no esperar col·locar ningú en 5 anys	1,80%
% TEA que espera col·locar 1-5 treballadors en 5 anys	3,70%
% TEA que espera col·locar 6-19 treballadors en 5 anys	1,30%
% TEA que espera col·locar 20+ treballadors en 5 anys	0,30%
% TEA que no indica nombre de treballadors esperats en 5 anys	0,50%
Total	7,60%

Així mateix, la distribució de les iniciatives emprenedores per Comunitats Autònomes, en termes relatius i absoluts, es mostra en els gràfics 4 i.5, respectivament. La conclusió més rellevant és que l'esperit emprenedor està força estès, amb deu CCAA que superen la mitjana espanyola.

GRÀFIC 4. Distribució del TEA per CCAA

GRÀFIC 5. Iniciatives empresarials fins a 42 mesos de vida

Impulsar un creixement econòmic sostenible

Avui dia les societats dels països desenvolupats, com ara Espanya, volen limitar l'impacte de l'acció humana en el medi ambient, una exigència incompatible amb el creixement del PIB a qualsevol preu. Per això, en paraules de Joseph E. Stiglitz, aquell només resulta acceptable quan és sostenible, i "el creixement basat en la degradació del medi ambient, en els empatxos de consum finançats amb deute, o bé en l'explotació de recursos naturals escassos, sense reinversió dels beneficis, no és sostenible." (*El País negocios*, 07.092008).

El creixement espanyol dels darrers anys s'ha basat en l'endeutament exagerat que ha produït la "bombolla" immobiliària; un viatge per la costa mediterrània demostra que era agressiu amb l'entorn; i el conflicte entre Comunitats Autònomes per l'aigua acredita l'explotació desmesurada d'un recurs escàs. En definitiva, ha reunit tots els atributs per qualificar-lo d'insostenible.

Nogensmenys, l'economia espanyola pot prosperar respectant les exigències d'un creixement sostenible, si aposta amb decisió per les tecnologies de la informació i de les comunicacions (TIC), i pel desenvolupament de les energies netes, activitats en què la posició actual és prometedora.

En relació al pes del sector TIC en el teixit empresarial, el quadre 3 recull les dades per a l'any 2006:

QUADRE 3. Empreses i ocupats en el sector TIC

Activitat	Empreses	Ocupats	% empreses amb activitats innovadores
Fabricació	2023	49030	55,5
Serveis	38346	346587	41,5
TOTAL	40369	395617	44,2

Font: INE Indicadors del sector TIC i elaboració pròpia

Ara bé, per al creixement sostenible importa més l'ús de les TIC pel conjunt d'empreses, que no pas la dimensió del propi sector; per això en el quadre 4 figuren les dades, per Comunitat Autònoma, que avaluen la presència de les TIC a les empreses espanyoles.

QUADRE 4. Equipaments TIC de les empreses, per CA

	Ordenador	Red de Àrea Local	LAN ² sin hilos ³	Internet	Intranet	Extranet	e-mail	Web
Andalucía	96,9	66,2	16,3	91,5	18,7	8,8	88,5	46,2
Aragón	98,0	69,6	17,0	94,0	27,8	16,4	93,2	59,6
Astúria (Principado de)	97,4	67,4	19,3	94,0	28,7	13,4	91,4	53,0
Balears (Illes)	99,8	43,8	18,1	95,3	23,8	12,5	94,7	49,2
Canàries	99,0	67,9	17,6	90,3	23,3	10,6	92,8	37,3
Cantabria	98,6	63,5	16,5	93,8	21,7	9,0	92,1	48,8
Castilla y León	98,3	64,9	13,2	94,0	22,1	13,0	91,7	46,7
Castilla-La Mancha	94,7	60,0	17,1	89,3	18,4	7,3	88,0	43,0
Cataluña	98,8	77,4	21,8	96,4	35,6	18,2	95,3	57,6
Comunitat Valenciana	98,8	70,5	16,1	93,2	22,6	12,0	90,9	48,4
Extremadura	99,3	55,5	15,5	95,6	15,1	10,4	92,1	42,2
Galícia	96,7	66,8	19,1	90,2	22,6	11,5	88,8	51,6
Madrid (Comunidad de)	98,8	80,9	27,0	96,5	32,7	17,1	95,4	59,9
Múrcia (Región de)	97,1	63,8	18,6	90,8	19,2	6,9	87,2	43,1
Navarra (Comunidad Foral de)	99,7	71,6	16,0	98,4	28,0	12,2	97,1	57,3
País Vascó	98,5	67,7	18,0	96,7	31,2	17,3	95,3	57,5
Rioja (La)	97,1	65,8	14,6	92,7	24,1	11,1	90,1	52,8
Ceuta y Melilla	99,9	83,1	17,4	93,0	30,1	15,2	92,2	43,7

Font: INE, Enquesta sobre l'ús de les TIC i comerç electrònic a les empreses 2006/07

Malgrat la tinença generalitzada d'equipament TIC, les empreses espanyoles utilitzen aquestes tecnologies menys que els països més avançats de la UE. Per exemple, el 52% de les empreses alemanyes i el 49% de les britàniques.

CLARA GISPERT

ques compren per Internet, però només el 16% de les d'aquí. Quant a vendes, els percentatges són del 24% i el 29% a Alemanya i al Regne Unit, i del 8% a Espanya.

Nombrosos autors, entre els que destaca Robert J. Gordon, han demostrat¹ que la productivitat de l'economia augmenta amb l'aplicació de les TIC; és a dir, s'estalvien recursos amb l'ús d'aquestes tecnologies. Per tant, fomentar-ne la utilització des de les Administracions Públiques és una política adequada per al creixement sostenible de l'economia.

La producció d'energia neta pot esdevenir l'altre pilar del creixement sostenible, i al mateix temps contribuir a pal·liar tres debilitats cròniques de l'economia espanyola: la dependència energètica, l'escassa innovació i la dificultat en crear llocs de treball de qualitat.

En relació a la primera, Espanya importa el 80% de l'energia primària que necessita. Un cop descartada la nuclear, només queden les energies renovables i la hidràulica per augmentar la producció autòctona. Així, doncs, el govern incentiva la producció d'energies renovables, amb l'objectiu de cobrir un mínim del 12% del consum total d'energia l'any 2010; l'any passat el percentatge va ser del 7%. (Veure quadre 5).

El considerable impacte mediambiental de la producció d'energia convertirà les innovacions que millorin l'eficiència energètica, o desenvolupin noves formes de produir-ne sense emissions de CO₂ - hidrogen, fusió, renovables-, en oportunitats per al desenvolupament empresarial. La producció d'energia edifica, per exemple, ja compta amb

més de 630 empreses, amb una ocupació de 46.000 persones, segons les dades publicades pel diari *Expansión*

La dificultat per renovar el deute emès limita l'activitat prestadora del sistema bancari espanyol, per insuficiència de fons prestables. Assegurar a les empreses amb futur l'accés al finançament, hauria de figurar entre les mesures prioritàries per pal·liar els efectes de la crisi

El creixement espanyol dels darrers anys s'ha basat en l'endeutament exagerat que ha produït la "bombolla" immobiliària; un viatge per la costa mediterrània demostra que era agressiu amb l'entorn; i el conflicte entre CCAA per l'aigua acredita l'explotació desmesurada d'un recurs escàs. En definitiva, ha reunit tots els atributs per qualificar-lo d'insostenible

el passat 24 de setembre. A més, les exportacions del sector, de 2.500 milions d'euros l'any 2007, van superar les vendes a l'exterior del sector del vi.

Finalment, quant a la creació de llocs de treball de qualitat, l'aprovació del nou Còdi Tècnic de l'Edificació inclou, com a requeriment obligatori en la construcció d'edificis nous, l'estalvi energètic. L'ús d'energia solar, tèrmica o fotovoltaica als nous edificis, o en aquells que es rehabilitin, serà forçós per complir amb la normativa mediambiental, amb la qual cosa es crearà una demanda apreciable per aquesta font d'energia.

Conclusions

Tot i que la crisi no ha acabat, ja se'n poden avançar tres conseqüències:

- En primer lloc no es limitarà al sistema financer, sinó que s'estendrà a les activitats que havien prosperat basant-se en l'accés al crèdit abundant i barat, com ara la construcció d'habitatges i el consum. De fet, l'encariment del crèdit restringirà l'expansió de les empreses i, encara que el funcionament del sistema bancari es normalitzi durant l'any 2009, no es recuperaran les taxes de creixement del PIB d'abans de l'agost del 2007.
- En segon lloc, la preocupació de la societat per la conservació del medi ambient exigirà un creixe-

ment econòmic sostenible. Les tecnologies compatibles amb aquest requisit, com ara les TIC i la producció d'energia neta, esdevindran essencials per a les activitats productives de la nova etapa de creixement, en què la innovació adquirirà protagonisme. Per això serà especialment necessari fomentar l'esperit emprenedor ja que, segons l'experiència internacional, la rapidesa amb què s'incorporen les noves tecnologies depèn de la creació d'empreses noves.

- En tercer lloc, s'ha acabat el creixement de l'economia propulsat per la construcció, i per absorbir el milió de llocs de treball que perdrà aquest sector transcorreran anys. La perspectiva d'una dècada per recuperar el volum d'ocupa-

ció de l'any 2007 és plausible, d'acord amb l'experiència espanyola dels darrers trenta anys: l'atur va créixer dos milions de persones entre 1976 i 1986; es va mantenir estable, en xifres absolutes, fins a l'any 1996, i es va reduir des d'aleshores fins a l'any 2007. De tota manera, la duració del trànsit entre un i altre model de creixement dependrà en gran mesura de les polítiques que s'adoptin, tant en l'escenari internacional com en cada país. ■

Amb l'aplicació de les TIC, la producció d'energia neta pot esdevenir l'altre pilar del creixement sostenible, i al mateix temps contribuir a pal·liar tres debilitats cròniques de l'economia espanyola: la dependència energètica, l'escassa innovació i la dificultat en crear llocs de treball de qualitat

S'ha acabat el creixement de l'economia propulsat per la construcció, i per absorbir el milió de llocs de treball que perdrà aquest sector transcorreran anys. La perspectiva d'una dècada per recuperar el volum d'ocupació de l'any 2007 és plausible

QUADRE 5. Consum d'energia primària

	2006		2007		2007/06 %
	Ktep.	Estruct.	Ktep.	Estruct.	
CARBÓN	18.477	12,8	20.236	13,8	9,5
PETROLLEO	70.759	49,1	70.848	48,3	0,1
GAS NATURAL	30.298	21,0	31.602	21,5	4,3
NUCLEAR	15.669	10,9	14.260	9,8	-8,4
ENERGIAS RENOVABLES	9.211	6,4	10.228	7,0	11,0
- HIDRÁULICA	2.200	1,5	2.341	1,6	6,4
- OTRAS ENERGIAS RENOVABLES	7.011	4,9	7.887	5,4	12,5
• Eólica	2.012	1,4	2.368	1,6	17,7
• Biomasa y residuos	4.732	3,3	4.955	3,4	5,6
• Biocarburantes	171	0,1	382	0,3	123,0
• Geotérmica	8	0,0	8	0,0	0,0
• Solar	88	0,1	135	0,1	53,3
SALDO ELECTR. (Imp.-Exp.)	-282	-0,2	-495	-0,3	
TOTAL	144.132	100,0	146.779	100,0	1,8

Metodología: A. I. E.
Fuente: SGE

¹ Veure Robert J. Gordon, faculty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/